

PASSIE VOOR BACH

Ensemble Himmelsburg

Dubbelconcerten van Bach en Telemann

ZONDAG 26 MAART 2023

11:00 UUR GROTE KERK **ENSCHDE**

16:00 UUR GROTE KERK **STEENWIJK**

Carla Leurs solo-viool

Erna de Koning hobo

Pieter Dirksen klavecimbel en muzikale leiding

Johann Sebastian Bach (1685-1750)

Concerto voor hobo, viool, strijkers en basso continuo in c-kl.t., BWV 1060R

Allegro – Adagio – Allegro

soli: Carla Leurs, viool, Erna de Koning, hobo

G.Ph. Telemann (1681-1767)

Concerto voor 2 violen, strijkers en b.c. in G-gr.t., TWV 52:G1 (1715)

Grave – Vivace – Grave – Vivace

soli: Carla Leurs, Janne Soerensen, viool I & II

uit: Six Trio, nr. 4: Triosonate voor twee violen en b.c. in D-gr.t., TWV 42:D1 (1718)

Soave – Vivace – Largo – Presto

soli: Carla Leurs, Janne Soerensen, viool I & II

Concerto voor hobo, viool, strijkers en b.c. in c-kl. t., TWV 52:c1 (1708-1712)

Adagio-Allegro – Adagio – Allegro

soli: Carla Leurs, viool, Erna de Koning, hobo

Johann Sebastian Bach

Concerto voor 2 violen, strijkers en b.c. in d-kl. t., BWV 1043 (ca. 1730)

Vivace – Largo ma non tanto – Allegro

soli: Carla Leurs, Marjolein van Dingstee, viool I & II

Ensemble Himmelsburg

Carla Leurs solo-viool

Erna de Koning hobo

Janne Soerensen Marjolein van Dingstee, Marie-Thérèse Herrman viool

Daria Ujejska altviool

René Geesing cello

Erik Olsman contrabas

Pieter Dirksen klavecimbel en muzikale leiding

De serie *Passie voor Bach* is een co-productie van Wilminktheater, Muziekcentrum Enschede en Phion, Orkest van Gelderland & Overijssel. Ensemble Himmelsburg, dat vernoemd is naar de slotkerk in Weimar waar Bach enkele jaren werkte, is samengesteld uit Phion-musici met een diepe passie voor Bach, aangevuld met vioolsoliste Carla Leurs en klavecijnist en organist Pieter Dirksen, die tevens de muzikale leiding heeft.

Dubbelconcerten van Bach en Telemann

In 1708 wordt de dan 27-jarige Georg Philipp Telemann kapelmeester aan het hof van de hertog van Eisenach. Hij krijgt de opdracht om cantates te schrijven voor de zondagsdiensten van de vorst en aan de lopende band produceert hij het ene na het andere fraaie *'Kirchen-Stück'*. Daarnaast werkt hij intensief samen met dansmeester, cimbalom-virtuoos en violist Pantaleon Hebenstreit. Jaren later herinnert Telemann zich hoe *'wanneer wij samen een concert moesten geven, ik mijzelf al dagen van tevoren opsloot om met mijn viool in de hand en met opgestroopte hemdsmouwen en ingevette armen in opperste concentratie te repeteren, zodat ik tegen zijn overmacht überhaupt iets in zou kunnen inbrengen.'* Telemann schrijft in deze periode een hele reeks dubbelconcerten voor Hebenstreit en hemzelf. Hij baseert die op de populaire concerten en sonates van de in Rome werkzame Arcangelo Corelli. Zo volgen ook Telemanns concerten voor twee violen het patroon van de delen van de *Sonata da chiesa*, dat wil zeggen langzaam, snel, langzaam, snel. Virtuoos vertoon en lange solo-episoden worden vermeden. Het betreft hier echte groepsconcerten. Als een van de eerste Duitse componisten vervaardigt Telemann in Eisenach overigens ook dubbelconcerten waarin een strijkinstrument en een blaasinstrument de solopartijen spelen.

In Eisenach, waar Telemann leiding geeft aan de hofkapel, zijn al decennia lang leden van de familie Bach als organist of stadsmusicus werkzaam. Hoewel hij inmiddels in Weimar

woont en werkt, komt ook Johann Sebastian Bach nog regelmatig in zijn geboorteplaats en na hun kennismaking in 1709 bloeit er een warme vriendschap op tussen hem en Telemann. Ze musiceren samen, bespreken de nieuwste muzikale ontwikkelingen en wisselen composities uit. Telemanns **concert voor hobo en viool in c TWV 52:c1**, dat net als zijn dubbelconcerten voor viool het *Sonata da chiesa*-patroon volgt, heeft zeer zeker in Weimar geklonken. In ieder geval in een orgeltranscriptie die werd vervaardigd door een andere muziekvriend en collega van Bach, Johann Gottfried Walther, de stadsorganist van Weimar.

'Na hun kennismaking in 1709 bloeit er een warme vriendschap op tussen Bach en Telemann'.

In 1712 verlaat Telemann Eisenach en wordt hij muziekdirecteur van de vrije rijksstad Frankfurt. Hij blijft onophoudelijk cantates componeren, maar hij richt zich daarnaast in toenemende mate op de instrumentale muziek. Het **concert voor twee violen in G, TWV 52:G1** ontstaat in 1715. Hoewel het sterk lijkt op de dubbelconcerten uit Eisenach, was het niet bedoeld voor een uitvoering met Hebenstreit. Telemann stuurde het naar alle waarschijnlijkheid naar Bach,

Eerder Passie voor Bach concert Grote Kerk in Steenwijk. foto: Anja Morsink

zodat die het in Weimar kon spelen met prins Johann-Ernst van Saksen-Weimar. Deze muzikaal zeer begaafde jongeman zou slechts een paar maanden later op 18-jarige leeftijd overlijden. Net als in de concerten van Corelli is het langzame openingsdeel van dit dubbelvioolconcert van Telemann rijk aan schurende harmonieën. Het tweede deel is een fuga de delen drie en vier worden gekenmerkt door een frisse driedelige maatsoort.

Telemann begint in Frankfurt met het in eigen beheer graveren, drukken en verspreiden van instrumentale werken, met name in kamermuziekbezetting. De muziekuitgeverij is bijzonder lucratief en bezorgt hem grote naamsbekendheid tot ver buiten het Duitse taalgebied. Zijn bundel **Six Trio** die hij in 1718 publiceert met een Franstalige titelpagina en waarvan vandaag de vierde trionsonate op het programma staat, bereikt zelfs muziekkliefhebbers in Parijs en Brussel.

De talloze concerten en suites die Telemann tijdens zijn verblijf in Frankfurt (1712-1721) schrijft klinken tijdens de wekelijkse concerten van het Collegium Musicum dat onder zijn leiding stond. Ook in andere steden voeren plaatselijke ensembles maar wat graag zijn muziek uit. Telemann wordt geroemd om zijn grote kennis van alle denkbare instrumenten en zijn smaakvolle en vooral ook originele instrumentale composities. Het is waarschijnlijk dat ook Bach gedurende zijn hele leven gedrukte muziek (zoals misschien wel de Six Trios) en afschriften van werken van Telemann verzamelde om ze in Weimar, Köthen of Leipzig uit te voeren. Wanneer Bach in 1729 de leiding van het Collegium Musicum overneemt dat iedere woensdag in Zimmermanns koffiehuis in Leipzig concerten verzorgt, staat er ongetwijfeld regelmatig iets van zijn vriend op de lessenaars. >>

Naast werken van andere componisten laat Bach ook eigen werk horen tijdens de concerten op de woensdag. Soms gaat het om recente composities, maar vaak betreft het stukken die Bach al in Weimar (1708-1717) of Köthen (1718-1723) schreef. Zo ook het **concert voor hobo en viool BWV 1060R**. Dat klinkt tussen 1733 en 1736 in Zimmermans koffiehuis te Leipzig in de gedaante van een concert voor twee klavecimbels in c klein. De meeste deskundigen zijn het er een lange tijd over eens dat het een bewerking betreft van een oorspronkelijk concert voor hobo en viool in dezelfde toonsoort. U hoort vandaag een reconstructie van dit oorspronkelijke concert. Wanneer de oerversie geschreven is, valt niet met zekerheid te zeggen.

Het concert volgt overigens niet het vierdelige model van het groepsconcert van Corelli, maar dat van het driedelige Italiaanse soloconcert van Vivaldi. Dat type concert wordt vanaf 1715 ook heel populair in Duitsland. In de regel kennen de hoekdelen van zo'n concert de *ritornello*-vorm waarbij tutti- en solo-passages elkaar afwisselen en de solisten het steeds terugkerende tutti-ritornel naar een nieuwe toonsoort brengen. Tussen de beide levendige hoekdelen treffen we vrijwel altijd een langzaam en zangerig middendeel aan. Enkele wetenschappers vermoeden dat het schitterende langzame deel van dit concert oorspronkelijk onderdeel uitmaakte van een trionsonate, maar niet iedereen deelt die mening.

Het Adagio vormt hoe dan ook een fraaie tegenhanger van het al even mooie *Largo ma non tanto* uit het **concert voor twee violen in d, BWV 1043**. Dat werd in 1730 of 1731 eveneens door Bachs Collegium Musicum uitgevoerd en in de jaren 1734-1738 nogmaals maar dan in een versie voor twee klavecimbels (BWV 1062). Of de compositie uit 1730 stamt of net als het concert voor hobo en viool misschien al wel in Köthen ontstond, is onbekend. Ook voor deze compositie zijn aanwijzingen te vinden dat de overgeleverde versie oorspronkelijk een andere gedaante had. Volgens de aanhangers van die theorie kunnen, zonder de essentie van het werk aan te tasten, de begeleidende strijkinstrumenten worden weggelaten waarna een trionsonate voor twee violen en basso continuo te voorschijn komt. Tegenstanders van de theorie vragen zich af waarom Bach zich in 1730 moeite zou getroosten om een trionsonate uit zijn periode in Weimar of Köthen om te vormen tot een dubbelconcert. Maar wat voor dubbelconcert. Niet voor niets maakt dit werk al ruim 150 jaar deel uit van de canon van de meest uitgevoerde werken van Bach en er is waarschijnlijk geen violist te bedenken die het niet met enorm veel plezier speelt.

Ben Coelman

Laatste concert in de serie Passie voor Bach in seizoen 2022-2023

07.05.2023

Passie voor Bach – Jauchzet Gott

In het laatste concert in de serie hoor je werken van Bach en Pisendel. Je hoort onder meer de Cantate 'Jauchzet Gott in allen Landen', BWV 51 en het Vioolconcert in g van Pisendel.

Save the date; nieuwe serie Passie voor Bach seizoen 2023-2024

Ook in seizoen 2023-2024 is er weer een nieuwe serie Passie voor Bach. Op vier zaterdagen en zondagen – **2 en 3 december, 20 en 21 januari, 2 en 3 maart, 25 en 26 mei** draagt Ensemble Himmelsburg Bachs meesterschap uit in de Grote Kerk van Enschede en Steenwijk en in Academiehuis Grote Kerk in Zwolle.

Vanaf 30 maart is de gehele serie met een flinke korting te koop via de plaatselijke theaters, phion.nl en wilmink.nl.

Orkest van
Gelderland
& Overijssel

De serie *Passie voor Bach* is een co-productie van
Phion, Orkest van Gelderland & Overijssel en Wilminktheater en
Muziekcentrum Enschede